

QARNOBCHO'L VA QORAQUM CHO'LLARIDA O'SUVCHI CHO'L O'SIMLIKLAR FENOLOGIYASI.

Abrorova Kumush Muhammad qizi

JDFU.Tabiiy fanlar fakulteti Zoologiya va anatomiya kafedrası o'qituvchisi

Anotatsiya: *O'zbekiston hududining qariyb chorak qismi cho'l zonasini tashkil etishini, cho'l zonasida mavjud, foydali, aholi turmush tarzini yaxshilay oladigan tabiatning benazir ne'matlarini . sun'iy plantatsiyalarda ko'paytirib, tabiiy o'simlik ahiralarini boyitishning oson va qulay usullarini aholiga o'rgatish, trening darslarini ko'paytirib, buning orqasidan keladigan foydani aholiga juda katta daromad olib kelishini yetkazib berishimiz juda zarurdir.*

Kalit so'zlar: *Koxia, Gullash, to'pgullash, butalash, Izen, tuzsevarlar, vegetatsiya davri.*

Аннотация: *Почти четверть территории Узбекистана представляет собой пустынную зону, в пустынной зоне имеются полезные природные ресурсы, способные улучшить образ жизни населения. крайне необходимо обучать население простым и удобным методам разведения и обогащения естественных растительных стад в искусственных плантациях.*

Ключевые слова: *Кохия, Цветение, цветение, кустистость, Изень, любители соли, вегетационный период.*

Abstract: *Almost a quarter of the territory of Uzbekistan is a desert zone, useful natural resources available in the desert zone that can improve the lifestyle of the population. it is very necessary to teach the population the easy and convenient methods of breeding and enriching natural plant herds in artificial plantations.*

Key words: *Kochia, Flowering, flowering, bushing, Izen, salt lovers, vegetation period.*

Tajriba o'simliklarining filogeniyasi maxsus tajriba uchaskalarida o'rganilgan bo'lib ulardan birinchisi Karnabcho'l Samarqand viloyatida, dengiz sathidan 310 m balandlikda joylashgan.

Ikkinchi uchastkasi dengiz sathidan 325 m balandlikda Qashqadaryo viloyati Koson tumanidagi "Qoraqum" davlat qorako'l qo'ychilik zavodining ma'muriy chegarasida joylashgan. Tajriba maydonining relyefi xilma-xildir. Tuprog'i sho'r, mexanik tarkibi qumloq, tuzilishsiz, oz miqdorda chirindi va harakatlanuvchi fosfatol mavjud. Tuproq juda sho'rlangan. Sho'rlanish turi xlorid-sulfatdir. Tuproqning bir metrli qatlamidagi umumiy tuz miqdori o'rtacha 2,2-2,6% ni tashkil qiladi .

Koxia supurgi nihollari yanvar oyida ekish vaqtida paydo bo'ladi, Aprel mart oyining oxirida boshlanadi va aprel oyining ikkinchi yarmidan ommaviy asirlarni kuzatish mumkin. Shoxlanishi aprel oyining oxiri va may oyining boshida boshlanadi. Ommaviy shoxlanish esa may oyining ikkinchi yarmida sodir bo'ladi. To'pgullashi va

butalash davri may oyining oxirida va qishning birinchi o'n kunligida boshlanadi va shu oyning oxirida tugaydi. Gullash butun iyulni egallaydi. Meva to'plami avgust oyida boshlanadi va to'liq pishib yetilish sanasi sentyabr-oktyabriga to'g'ri keladi.

Qarnabcho'l sharoitida Kohia supurgisining vegetatsiya davrining davomiyligi 190-215 kun.

Tuzni yaxsh ko'radigan Polinaning (*Artemisia halopila* H.Krasch turning) fenofazalari tabiatda quyidagi tartibda boradi. Yanvar oxiri va fevralning birinchi o'n kunligi nishlashi, kurtaklarning ko'karishi, vegetatsiya boshlanishi; fevral oyining ikkinchi yarmi mart oyining o'rtalarida - barglar ochiladi va kurtaklar o'sadi; mart oyining ikkinchi yarmidan may oyining oxirigacha, intensiv o'sish davri; may oyining ikkinchi yarmidan boshlab, pastki bahor barglari quriydi va tushadi; ikkinchi yarmi - sentabr oyining oxiri, to'pgullarning shakllanish davri, tomurcuklanma, o'sishning sekinlashishi, nisbatan yozgi uyqusizlik davri; sentyabrning oxiri va oktyabr oyining birinchi yarmi gullash; Oktyabr oyining oxiri va noyabr oyining birinchi o'n kunligi meva va urug'larning pishishi. Urug'larning to'kilishi dekabr oyining o'rtalariga qadar sodir bo'ladi. Aniqlangan ma'lumotlarga ko'ra, vegetatsiyaning birinchi yilida 1,5-2 oylik qishki uyqu davri mavjud.

Polina tuzsevarlarning fenofazalari o'zgarishining quyidagi tartibi kuzatiladi. Mart oyining 1-fevral o'n kunligining oxiri ko'chatlarning ommaviy paydo bo'lishi. Aprel oyining ikkinchi yarmi - haqiqiy nuqtalar paydo bo'ladigan davr. May oyining birinchi o'n kunligidan boshlab, pastki tulki dog'lari quriy boshlaydi. Iyun -avgust - to'pgulning shakllanishi davri. yozgi tinchlik. Sentyabrning ikkinchi yarmi, oktyabrning birinchi yarmi, gullash. Oktyabrning ikkinchi yarmi, birinchi yarmi, noyabr mevasi. Vegetatsiyaning ikkinchi yilida fenofazalarning o'zgarishi taxminan tabiiy muhitdagi o'simliklardagi kabi davom etadi.

Shuvoqning xarakterli xususiyatlaridan biri kleistogamoz gullashdir, degan fikr mavjud. Shuvoq gullaridagi kleistogimiya, P.P. Polyakovning fikricha, havo qurg'oqchiligidan organni himoya qilishning o'ziga xos shakli. Himoya funktsiyasi gullash davrida yopilgan savatning o'rashlari tomonidan amalga oshiriladi; Natijada, *Seriphidium* kenja turkumiga kiruvchi shuvoqlar changlangan o'simliklar. Biroq, shuvoqning cho'l turlari xasmogam gullarga ega bo'lib, shamol-anemofiliya yordamida o'zaro changlanish bilan ajralib turadi. Bu xulosani N. Salmanov - tuzni yaxshi ko'radigan shuvoqning gullash va meva berish davridagi kuzatishlarimiz tasdiqlagan.

Koxia-Koxia prostrata (L.) Schrad. (izen). Ikki yil davomida olib borilgan izen (Chalbash, 1963) o'sishi va rivojlanishi kuzatuvlari shuni ko'rsatdiki, uning Qarnabcho'ldagi kurtaklari yilning iqlim sharoitiga qarab, mart oyining oxirida yoki aprel oyining boshida paydo bo'ladi. Izenning qayta o'sishi odatda mart oyida boshlanadi, ammo yengil qish sharoitida u hatto noyabr va dekabr oylarida ham kuzatiladi. Aprel oyining oxiriga kelib, birinchi yilning oxirida tomirlash boshlanadi; Uch-to'rt yoshli o'simliklar tezroq rivojlanadi, ularning kurtaklari may oyining ikkinchi

yarmida, 1 yoshli o'simliklarda - iyun oyining o'rtalarida, gullash mos ravishda, may oyining oxirida va iyun oyining oxirida sodir bo'ladi.

Bahorning gullash fazasi butun iyun, iyul oylarida davom etadi va avgust oyining boshlarini qamrab oladi, ya'ni yilning eng issiq davriga to'g'ri keladi. Oxir-oqibat hudud efemerli o'simliklar, 0-80 sm gorizontda tuproq namligi 2,845 ni tashkil etadi va u yo'q bo'lgan hududda efemer o't pog'onasi mutlaqo quruq tuproq og'irligining 10,88% ga yetadi.

Tuproq va iqlim sharoitining qattiqligiga qaramay, iqlim omillarining yozgi stressi davrida kuz o'sishda davom etmoqda. Bu vaqtda o'simliklarning pastki barglari quriydi, garchi asirlarning yuqori qismlari yaralangan holatda bo'lsa va o'simliklar gullaydi. Binobarin, majnuntol shuvoqqa xos muallaq holatga ega emas.

Samarqand viloyatining tog'li zonasi sharoitida izen kurtaklari, kuzatishlar shuni ko'rsatdiki, dekabrda ekish paytida mart oyining oxirida, ommaviy ravishda esa cho'llarda paydo bo'ladi. aprel oyining boshi. O'simliklarning intensiv o'sishi apreldan iyun oyining o'rtalariga qadar kuzatiladi.

Gullash iyun oyining ikkinchi yarmida boshlanadi va avgust oyining birinchi yarmigacha davom etadi. Meva hosil bo'lishi loydan boshlanadi va avgust oyi davomida davom etadi va sentyabrgacha davom etadi. Meva pishishi oktyabr va noyabr oyining boshlarida sodir bo'ladi.

Shunday qilib, ko'rib chiqilgan sharoitda qumli ekishning birinchi yilining vegetatsiya davri 220-230 kunni tashkil etishi aniqlandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Abdullaeva Sh.A., Axatova D.A., Sobirov B.B., Sitov S.S. O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi «Fan» nashriyoti..
2. Ishmuhammedov R.J. "Inovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samadorligini oshirish yo'llari" Toshkent. 2004 y.
3. Ta'lim taraqqiyoti umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi, «Sharq nashriyoti, matbaa konserni». 1999 yil 3-son.
4. O'zbekistonning tog'li, yarim cho'l va cho'l landshaftlaridagi sug'orilmaydigan qurg'oqchil yerlarni raqobatli ekspluatatsiya qilinishi natijasida tabiiy resurslardan foydalanish bosimini kamaytirish" loyihasi.
5. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 27-maydagi 434-son qaroriga 1-ilova O'zbekiston Respublikasida Ekologik ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi
6. Nuriddinova M.I. Tabiatshunoslikni o'qitish metodikasi. Samarqand 2004 y.
7. 2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining Atrof Muhitni Muhofaza Qilish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida.